

хоробрість. Захоплення Шевченка героїчними подвигами повстанців червоною ниткою проходить через увесь твір.

У чому секрет козацької величі і звитяги? У любові до України, в прагненні до волі. Недаремно слово «козак» означало вільну людину, у якої розумна голова і сильні руки. Горді, міцні, як леви, козаки були гідним прикладом для наслідування. Слава їх живе, як повинна жити справжня історія нашого народу без прикрас, перекручень, правдива, чесна. І проаналізовані вище твори підтверджують, що не можна знищити життєдайні джерела національної духовності українців, не можна завадити їх моральному зміцненню.

-
1. Шевченко Т. Г. Кобзар. Повна ілюстрована збірка. Харків: КСД, 2010. 720 с.
 2. Славна козацька епоха в історії України. Художні твори вітчизняних класиків. Донецьк: ВКФ БАО, 2009. 640 с.,
 3. Шудря М. А. Січ-мати. Київ: ДКТР. 2008. 560 с.

ХОЛОДНИЙ ЯР ТА ГАЙДАМАЧЧИНА У ТВОРАХ Т. ШЕВЧЕНКО

Шмиголь З.

Холодний Яр – реліктовий лісовий масив в Україні на Черкащині, який має історичне та природоохоронне значення.[2]

За кількістю унікальних археологічних, історичних, наукових об'єктів, а їх тут налічується понад 150 найменувань, Холодний Яр займає перше місце в Україні. У лісовому масиві і на полях навколо нього скрізь розкидані кургани скіфської доби та пізніших епох. У Холодному Яру археологи знайшли сліди всіх археологічних культур, починаючи з трипільської рільничої культури, яка зародилася в лісостеповій зоні України за 5 - 4 тисячі років до нової ери. У Холодноярських лісах збереглися залишки кількох

древніх городищ, оточених земляними валами, висота і ширина яких ще й тепер вражає, а також руїни підземних церков і печер. Найбільше городище – Скіфське або Мотронинське (VI століття до н. е.) внесене до переліку пам'яток культури, що мають міжнародне значення. В центрі городища височіє пам'ятка архітектури XIX ст. – Троїцька церква Мотронинського монастиря. [2]

Холодний Яр у XVIII ст. став одним з центрів гайдамаччини. Тут почалося найбільше повстання проти польської шляхти – Коліївщина під проводом Максима Залізняка та Івана Гонти, якому Тарас Шевченко присвятив свою поему «Гайдамаки» та вірш «Холодний Яр».

Як «І мертвим, і живим і ненародженим землякам моїм на Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє» [4], вірш «Холодний Яр» виник під час перебування Т. Шевченка в маєтку В'юни, у колишнього декабриста Самойлова. Він мав стати розвитком і доповненням роздумів поета про історію України, які він включив до згаданого вище твору. Робота також має полемічний характер. Т. Шевченко знав сучасні йому роботи істориків, що несхвальні щодо колишніх та інших козацьких повстань, що рахують ці події як звичайні заколоти злочинців. Всякий раз, коли в його присутності висловлювалася подібна думка, він обурювався. Безпосереднім імпульсом до написання твору було відвідання поетом урочища Холодний Яр у 1843 році або восени 1845 року, а також знайомство з працею історика А. О. Скальковського «Наїзди гайдамаків на Західну Україну у XVIII столітті. 1733 - 1768». Т. Шевченко полемізує зі А. Скальковським, який у своїх принижував гайдамацький рух, вважав що гайдамаки XVIII століття мало чим відрізнялися від звичайних грабіжників XVII століття, і їх подвиги покрили соромом хоробре, хоча і напівосвічене Низове суспільство. [3, с. 15]

«Холодний Яр» – політичний вірш, основною формою образотворення якого є ліричний монолог, сповнений обурення й сарказму. Головним «героєм» тут стає власне думка-переживання поета, а на перший план виступають безпосереднє викриття й картання суспільного зла, сатиричні

оцінки й характеристики, тим самим твір перегукується з написаним трьома днями раніше посланням «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє». Т. Шевченко викриває соціальне гноблення «сердешного люду» панами-кріпосниками, звинувачує ідеологічних фальсифікаторів національної історії, захищає від псевдонаукових звинувачень. З сатиричною темою викриття українського панства органічно поєднується елегійна тема, пов'язана з гіркими роздумами поета про пасивність сучасників, що забули шлях до Холодного Яру, де «колись гайдамаки // Табором стояли» [6, с. 265], а тепер «І стежки малої // Не осталося» [6, с. 265], щоб «Одностайне стати // На ворога лукавого» [6, с. 265]. Гостра інвектива: «Ви – розбойники неситі...» [6, с. 266] змінюється застереженням кріпосникам: «Бо в день радості над вами // Розпадеться кара, // І повіє вогонь новий // З Холодного Яру» [6, с. 266]. Вірш починається з того, що поет мучиться думкою про минуле і сьогодення своєї Батьківщини. Символом її колишньої історії та нинішнього полону стає Холодний Яр біля Чигирини – місце зустрічі учасників коліщества. Поет згадує часи, коли в Ярі зустрічалися Гайдамаки, що йдуть воювати з польською шляхтою, щоб помститися за понесені від її рук втрати. Далі він стверджує, що нині Холодний Яр став місцем абсолютно недоступним, колишня стежка через ліс заросла. Він задається питанням, чи є такий стан справ результатом цілеспрямованих дій багатой верстви українців, щоб запобігти нового бунту селян проти «нових геноцидів». Потім він констатує, що подібні методи в будь-якому випадку не зупинять майбутню соціальну революцію, яка повинна спалахнути, якщо не зміниться ставлення українських еліт. Він таврує їх відмову від національної ідеї на користь вірності жорстокому царю, якого він порівнює з Нероном. Він оголошує, нарешті, що майбутнього повстання не зупинить навіть фальсифікація історії та представлення козацьких повстань як бандитських бунтів без політичної програми. Він стверджує, що лідери Коліївщини боролися за повагу прав простих людей, і їх ідей, навіть попри поразку руху. [7]

«Гайдамаки» – історико-героїчна поема Тараса Шевченка, перший український історичний роман у віршах. В поемі відбувається зображення боротьби українського народу проти польської шляхти у 1768 році – Коліївщини: правдиве відтворення злиденного, підневільного становища українців за часів кріпацтва, свавілля і жорстокість польської шляхти, нестримного бунтарства, його спопеляючої ненависті до гнобителів; сили і працьовитості нашого народу, його волелюбності й моральної краси. Свій твір Т. Шевченко назвав бунтарським іменем гайдамаків – учасників народного антишляхетського спалаху, що вибухнув на Правобережній Україні. Термін «гайдамачина» вперше зустрічається в документах 1717 року. Основною думкою є заклик до єднання слов'янських народів. «Нехай житом, пшеницею, як золотом, покрита, нерозмежованою останеться навіки од моря і до моря — слов'янська земля» [5, с. 120], – зазначив поет у передмові до твору. Концептуально-історична сюжетна лінія охоплює в часовому художньому просторі десь півроку, тоді як Коліївщина тривала насправді якийсь місяць. Подібні відступи від життєвих фактів художньо виправдані. Т. Шевченко писав не історію цього повстання, а поетичний твір і мав цілковите право на домисел. Поет намагався показати широкий розмах і велику силу повстанського руху, його могутній заряд суспільного перетворення.

Народність поеми «Гайдамаки» полягає в правдивому відтворенні історичних подій, правильному показі рушійних сил, в оцінці зображеного з погляду трудового люду, у вираженні глибокого співчуття до пригнічених верств суспільства, пошуках шляхів боротьби за їхнє національне й соціальне визволення. Т. Шевченко прагне викликати інтерес земляків до героїчного минулого рідного краю, переконати їх, що Україна спроможна стати самостійною державою, що її історія триває, що українцям потрібно вчитися у гайдамаків волелюбності, набувати почуття національної гідності, громадянської мужності. Усі дії гайдамаків спрямовані на досягнення єдиної мети – звільнити Україну від чужоземного поневолення, встановити

справедливий державний лад, стати вільним господарем своєї землі, долі. Безжально знищуючи всіх гнобителів, гайдамаки були мужні й непохитні в збройних суперечках з ворожим військом. Щоправда, цих сутичок в поемі показано мало, бо Т. Шевченко всю увагу зосередив на відображенні почуттів і настроїв народних мас, що надає творові глибокого ліризму. Трактатування Т. Шевченком Коліївщини як соціально- і національно-визвольного руху поневоленого панською Польщею народу України лягло в основу наукової оцінки цього.[1]

Отже події на цій місцевості відіграли значну роль в історії України та в розвитку української культури. Доказом цього є актуальність цієї теми в минулому, так як вона була неодноразово піднята Тарасом Григоровичем Шевченко, який своїми творами доносив до людей дійсно важливі проблеми. Його твори допомагають людям краще розуміти історію своєї держави, наслідки подій, дають зрозуміти чому наша культура є саме такою.

-
1. «Гайдамаки» Шевченко, аналіз. *Dovidka.biz.ua* // <https://dovidka.biz.ua/gaydamaki-shevchenko-analiz/>
 2. Енциклопедія історії України: у 10 т./ редкол. В. А. Смолій та ін. Т. 10: Т – Я. К.: Наукова думка, 2013. С. 408 - 410.
 3. Наезды гайдамак на Западную Украину в XVIII столетии. 1733-1768 / Соч. А. Скальковского. Одесса: Гор. тип., 1845. 230, II с.// <https://www.prlib.ru/item/428524>
 4. Шевченко Т. І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє. Шевченко Т. Г. Кобзар. К.: Дніпро, 1976. С. 258 - 264.
 5. Шевченко Тарас. Гайдамаки. Шевченко Т. Г. Кобзар. К.: Дніпро, 1976. С. 57 - 121.
 6. Шевченко Тарас. Холодний яр. Шевченко Т. Г. Кобзар. К.: Дніпро, 1976. С. 265 - 266.
 7. Шевченко «Холодний Яр» – короткий зміст і аналіз <https://moyaosvita.com.ua/ukrainska-literatura/%E2%9C%85shevchenko-xolodnij-yar-korotkij-zmist-i-analiz/>